

ODSŁONY WOJENNYCH DNI. SZLAKIEM NIEZNANYCH BOHATERÓW ZIEMI KIELECKIEJ

Kłeska wrześniowa była dla Polaków wychowanych na kulcie powstań i Legionów tragedią. Naród, który przetrwał i przezwyciężył okres zaborów oraz I wojny światowej, nie umiał żyć w niewoli. Już we wrześniu 1939 roku zaczęły powstawać pierwsze organizacje konspiracyjne, także na Kielecczyźnie.

W Krakowie już pod koniec września 1939 roku powstała Tajna Organizacja Wojskowa „Związek Orła Białego”, potocznie nazywana Organizacją Orła Białego (OOB). W Kielcach struktury konspiracyjne zaczęła tworzyć powołana przed wojną siatka Dywersji Pozafrontowej, którą kierował mjr Józef Kowalówka „Nit”. Otrzymał on także rozkaz utworzenia Okręgu Kieleckiego OOB, którego przewodniczącym został przedwojenny prezydent miasta – Stefan Artwiński ps. „Stary”. Znany był wcześniej mieszkańcom, jako farmaceuta i społecznik, cieszył się dużym zaufaniem. Był zaangażowany w działalność niepodległościową, był członkiem Polskiej Organizacji Wojskowej, w 1918 r. rozbrajał żołnierzy austriackich. Gdy w 1934 r. został prezydentem miasta ważne dla niego stały się: pomoc najbiedniejszym, bezrobotnym i rozwój bezpłatnej edukacji. Po wybuchu wojny prezydent Artwiński odrzucił propozycję ewakuacji i stanął na czele Obywatelskiego Komitetu Obrony Kielc i Straży Obywatelskiej. Kielczanie zapamiętali jego słowa: „Jakże ja mogę zostawić miasto? Nie ma wojewody, nie ma wojska i policji. Nie mogę wyjechać. Tu jest moje miejsce”.

27 października 1939 rok Stefan Artwiński został aresztowany przez gestapo. 2 listopada 1939 roku znaleziono jego zwłoki w lesie na Wiśniówce. Ciało było zmasakrowane. Nikt nie wie jak i dlaczego zginął. W tajemnicy przed Niemcami pochowano prezydenta w grobowcu rodziny Borchólskich. Funkcję szefa OOB przejął wtedy kpt. rez. Dominik Zbierski „Nowina”, a zastępcami zostali: mjr Józef Kowalówka „Nit”, a od połowy października 1939 r. ppłk Henryk Kowalówka „Skawa” – „Oset”, poseł Jan Ledwoch „Pług” oraz por. rez. Kazimierz Hempel „Cedro”. OOB

Prezydent Kielc Stefan Artwiński

składała się z członków Związków Strzeleckich, którzy byli przygotowani do walki w konspiracji.

POLSKA NIEPODLEGŁA I POLSKI ZWIĄZEK O WOLNOŚĆ NARODÓW

Wiele organizacji, które powstały pod koniec 1939 roku i na początku 1940 roku nie wiązało swej działalności z żadną orientacją polityczną, ich głównym celem była walka o niepodległość. W październiku 1939 roku w Warszawie z inicjatywy Związku Zawodowego Kolejarzy powstała organizacja Polska Niepodległa. W Kielcach głównym organizatorem PN był por. rez. Aleksander

Siwek „Bonarowa”. Kolarze mieli ułatwione zadanie w przewożeniu meldunków oraz broni ze względu na specyfikę swojej pracy. Stworzony przez PN system łączności „Fala” służył potem Armii Krajowej. W połowie 1942 roku organizacja PN weszła w skład Armii Krajowej. W 1943 roku z AK scalił się także Polski Związek Walki o Wolność Narodów, utworzony w Kielcach przez członków jednej rodziny Janystów. Wincenty - ojciec pięciu synów założył wraz z nimi jedną z największych organizacji konspiracyjnych w mieście. W jej skład weszli głównie podoficerowie zawodowi i rezerwiści, działacze Polskiej Organizacji Wojskowej i Polskiej Partii Socjalistycznej. Grupa braci Janystów wkrótce miała zasięg wojewódzki, zakładano placówki w terenie i stała się oprócz Związku Walki Zbrojnej najpoważniejszą organizacją podziemną. Weszło do niej kilkunastu kolarzy i nauczycieli, powstały placówki w powiecie kieleckim, jędrzejowskim, buskim, sandomierskim i w Skarżysku. Organizacja w 1941 roku nawiązała łączność z Organizacją Syndykalistyczną „Wolność”, a od 1943 zaczęła wspomagać organizacje partyzanckie, najpierw oddział Gwardii Ludowej „Narbutta”, potem oddziały dywersji zgrupowania Jana Piwnika „Ponurego”. Niestety okrutny los wojny nie ominął założycieli grupy. Józef Janyst ukończył Szkołę Podoficerów Zawodowych Artylerii, od 1926 r. był zawodowym ogniomistrzem w 2 Pułku Artylerii Lekkiej na Stadionie. Został aresztowany 20 października 1943 r. i po czterech dniach pobytu w kieleckim więzieniu rozstrzelany w lesie na Słowiku. Władysław Janyst zmarł postrzelony przez konfidenta.

Organizacja cały czas się rozrastała, przybywali nowi członkowie. Powołano więc w mieście komendantów placówek, którzy działali w różnych rejonach. W rejonie ulic Zagórskiej i Głębozka dowodziła Katarzyna Górka, która związana była z organizacją od początków jej powstania aż do stycznia 1945 roku. W jej domu rozdzielano prasę konspiracyjną, przechowywana była broń i amunicja przed akcjami, stąd szło zaopatrzenie dla uczestników akcji. Katarzyna Górka nosząca wówczas pseudonim „Babcia” i „Ciotka” gdy trzeba było była też sanitariuszką i łącz-

Katarzyna Górka p. „Babcia”

nikiem. Na strychu jej domu niejednokrotnie nocowali partyzanci z oddziałów z rejonu Zagnańska i Skarżyska. O jej prawdziwym zaangażowaniu wiedzieli tylko koledzy z konspiracji. Po wojnie Katarzyna Górka wyjechała do Mińska do córki.

DLA ZWYCIĘSTWA POLSKI

Poza organizacjami powstającymi spontanicznie w różnych częściach okupowanej Polski, mających lub nie podłoże polityczne, pod koniec września 1939 roku w Warszawie powstała Służba Zwycięstwu Polski. Pierwszym dowódcą został gen. Michał Karaszewicz-Tokarzewski. Organizacja powstała z ramienia rządu na uchodźctwie i miała być nie tylko związkiem wojskowym, ale także odtworzyć zniszczoną przez okupanta administrację polską. Przystąpiono do organizacji siatki SZP w terenie. Do Kielc przybył kpt. dyp. Stefan Rychter „Stefan” z zadaniem skontaktowania się z oficerami 4 pp Leg. i 2 pal. Leg., którzy uniknęli aresztowań lub wrócili do domów po kapitulacji twierdzy Modlin. Na komendanta okręgu SZP w Kielcach powołano pł. Leopolda Endel-Ragisa, który podjął działalność, mimo, że był ciężko ranny w czasie wojny obronnej 1939 roku. Z powodu zdrowia w pełnieniu obowiązków wyręczał go współpracownicy. W grudniu 1941 roku, został odwołany z funkcji komendanta i przeniesiony na stanowisko inspektora Komendy Głównej w Warszawie. Zastępcą

Bracia Janystowie członkowie Polskiego Związku Walki o Wolność Narodów

komendanta został ppłk Franciszek Faix „Limanowski”. Następnie komendantami okręgu SZP w Kielcach byli: płk Feliks Jędrychowski „Ostroga”, płk dypl. Stanisław Dworzak ps. „Daniel”, mjr dypl. Wojciech Borzobochaty ps. „Wojan” oraz płk. Jan Zientarski ps. „Ein”.

Komenda Okręgu był to zespół kierujący pracami całego Okręgu Kielce. Jego tworzenie rozpoczęto już w październiku 1939 roku. W początkowym okresie komenda składała się jedynie z oddziałów, które były tworzone sukcesywnie wraz z nowymi zadaniami konspiracji. Powstawały także samodzielne referaty wraz ze wzrostem działalności Komendy.

Kielecka Komenda dzieliła się na następujące oddziały: I – Organizacyjny, II – Wywiadowczy, III - Operacyjno-Szkoleniowy, IV – Kwatermistrzowski, V – Łączności, VI – BIP, VII – Lotniczy oraz VIII - Kierownictwo Dywersji. Okręgi, które dzieliły się na obwodów obejmujące teren powiatu, te zaś na placówki (odpowiednik gminy).

TAJNE LOKALE, TAJNE ZLECENIA

Pierwszą siedzibą Komendy Okręgu Kieleckiego SZP był dom Stanisławy Ołędzkiej przy ulicy Czarnowskiej 14. Stanisława Ołędzka już w czasie I wojny światowej

zaangażowała się w działalność niepodległościową wstępując do Ligi Kobiet Pogotowia Wojennego. Prowadziła pocztę, kolportaż, ewidencję okręgu, była kurierką, a w ostatnich miesiącach (wiosna 1918 r.) była komendantką Oddziału Żeńskiego POW. W okresie międzywojennym pracowała w bibliotece i handlu (jako kasjerka). Kiedy wybuchła wojna nawiązała kontakt z łączniczką Służby Zwycięstwu Polsce - Zofią Nowakowską pseudonim „Irena”. Przez cały czas okupacji była kurierką i łączniczką kolejno w: Służbie Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej. Lokale konspiracyjne odgrywały bardzo ważną rolę w sprawnym działaniu łączności ruchu oporu. Jednym z takich miejsc było mieszkanie rodziny Gierowskich na ulicy Sienkiewicza. Odbywały się tutaj spotkania i odprawy komendanta obwodu, była tutaj także skrzynka zbiorcza dla łączników i kurierów. Marysia Gierowska była najmłodszą łączniczką w Kielcach. Bawiąc się obserwowała ruch na ulicy podczas odbywających się w mieszkaniu narad. Wystawianie przez nią w oknie lalki w stroju krakowskim było sygnałem, że lokal jest bezpieczny. W 1944 r. współpracował a z redakcją „Prawdy Polskiej” pisma BIP Okręgu, którego redaktorem był jej brat.

W wyborze lokalu służącemu konspiracji kierowano się nie tylko jego położeniem na terenie miasta, ale także pilnowano, aby miał dwa wejścia. Często taką rolę zakłady usługowe. Konspiracyjnym lokalem był m.in. zakład fotograficzny Stefani Bonikowskiej, którego właścicielka także wykonywała zdjęcia do fałszywych dokumentów. Natomiast w szwalni Heleny Pawłowskiej poza odprawami szefa wywiadu obwodu AK Władysława Bochniewskiego, szyto bieliznę dla partyzantów.

Lokali służących konspiracji było dużo więcej. Produkowano w nich broń, ukrywano rannych lub osoby zagrożone areszto-

waniem, drukowano ulotki i prasę podziemną. Kielce były dużym ośrodkiem wydawniczym, wydawano tutaj około 21 pism, a w całym regionie nawet około 160 tytułów. Pierwszym z pism był „Biuletyn Informacyjny”, który potem był wydawany jako „Polska Walcząca”, przez Komendę Okręgową ZWZ. Członkowie tego ugrupowania wydawali także: „Prawdę Polską” oraz „Wiadomości Polskie”. Narodowe Siły Zbrojne wydawały w Kielcach swoje periodyki: „Chrobry Szlak”, „Rotę” czy „Oset”. Również ludowcy drukowali swoje pisma takie jak: „Ruch Młodych” czy „Raclawice”, a socjaliści „Płomienie”. Kolportowanie podziemnej prasy nie byłoby możliwe bez odważnych łączniczek i kurierów. Jedną z nich była Jadwiga Decowa „Iga”. Urodzona we Włoszczowie, szkołę kończyła w Kielcach i tutaj podjęła pracę. Kiedy wyszła za mąż za oficera 4pp Legionów stacjonującego w Kielcach, mieszkała w różnych miejscach służby męża. Razem zostali wzięci do niewoli po bitwie pod Kockiem. Kiedy została zwolniona z niewoli, wróciła do Kielc. W styczniu 1940 r. wstąpiła do ZWZ Pełniła odąd funkcję zastępcy kierownika referatu kontrwywiadu w Inspektoracie ZWZ Kielce. Po aresztowaniach dokonanych przez gestapo w dniu 11 listopada 1942 r., Jadwiga Decowa objęła kierownictwo samodzielnej siatki wywiadu. Należała też do nielicznej grupy „do specjalnych zleceń” podporządkowanej bezpośrednio sztabowi II Oddziału Komendy Okręgu Kieleckiego. Na rozkaz KG AK objęła w 1944 r. funkcję szefa WSK Okręgu po zagrożonej aresztowaniem Stefani Gierowskiej. Na stanowisku tym pozostawała do czasu zajęcia

Kielc przez wojska sowieckie. W związku ze staraniami Zarządu Okręgu Warszawskiego ZBoWiD o przyznanie jej renty specjalnej napisano: „W 1940 r. zorganizowała komórkę wywiadowczą na poczcie niemieckiej w dziale ściśle tajnym pracującym pod nadzorem Gestapo i Postschutz, zatrudniającym głównie personel niemiecki. Komórka ta miała za zadanie przyjmowanie donosów do Gestapo i Schutzpolizei i poufną korespondencją, specjalnie zabezpieczoną pieczęciami „Geheim” i „Sicher”, którą należało doręczać w terminie 3-5 godzin. Działalność tej komórki ocaliła życie wielu ludziom oraz dała cenny wkład do informacji o dyslokacji wojsk niemieckich, budowy umocnień, miejsc składów amunicji, maskowanych lotnisk oraz przetrzutu szpiegów- dywersantów hitlerowskich w rejonie frontu, dublowanie telegramów i rozkazów dowódców wojsk niemieckich. Notowanie z korespondencji Wehrmachtu numerów i symboli jednostek dla wywiadu Okręgu AK Kielce....”

Nie sposób wymienić wszystkich, którzy zakładali w Kielcach struktury pierwszych organizacji konspiracyjnych. Niepodważalnym faktem jest jednak to, że od samego początku okupacji mieszkańcy miasta na różne sposoby próbowali przeciwstawić się okupantowi.

Już 13 listopada 1939 r., na mocy rozkazu naczelnego wodza gen. Władysława Sikorskiego, Służba Zwycięstwu Polski (SZP) została przekształcona w Związek Walki Zbrojnej (ZWZ). Jego utworzenie miało ujednoczyć system dowodzenia polskim podziemiem działającym w okupowanym kraju i miał być organizacją „ogólnonarodową, ponadpartyjną, skupiającą w swych szeregach, bez względu na różnicę przekonań politycznych i społecznych, wszystkich prawych Polaków, pragnących walczyć orężnie z okupantem”.

14 lutego 1942 r. Naczelny Wódz gen. Władysław Sikorski wydał rozkaz: „Znoszę dla użytku zewnętrznego nazwę ZWZ. Wszyscy żołnierze w czynnej służbie wojskowej w Kraju stanowią „Armię Krajową” podległą Panu Generalowi, jako jej dowódcy”. Armia Krajowa stała się nie tylko największą jednostką zbrojną na terenach kupowanej Polski, ale unikatową organizacją wojskową działającą w konspiracji pod względem organizacji na całym świecie.

AGNIESZKA ZIĘTAŁ

DODATEK POWSTAŁ PRZY WSPÓŁPRACY:

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego

MUZEUM HISTORII POLSKI

PA
TRIO
TYŻM
JUTRA

FUNDACJA IMIENIA
STEFANA ARTWINSKIEGO

Ośrodki Myśli Patriotycznej i Obywatelskiej

PATRONAT:

Marszałek
Województwa
Świętokrzyskiego
Andrzej Bętkowski

SENAT
RZECZYPOSPOLITEJ
POLSKIEJ

Senator RP
Krzysztof Słoń

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Posel na Sejm RP
Anna Krupka

SEJM
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Posel na Sejm RP
Agata Wojtysek

